

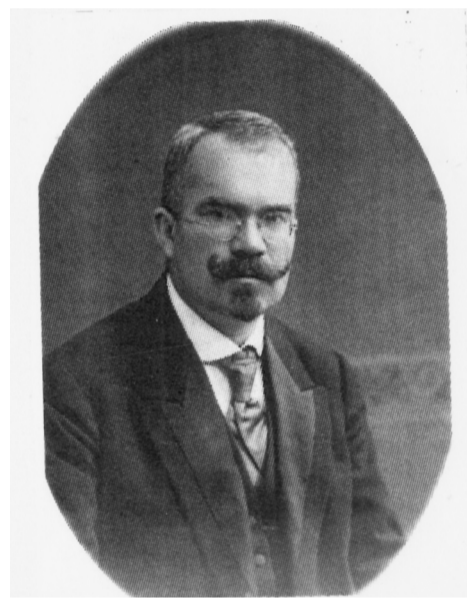
Tarytum meteorai praskriejo atgimstančios Lietuvos padange...

Skiriama Jono Yčo 135-mečiui, Martyno Yčo 130-mečiui

Prof. dr. Jonas ANIČAS, Vilnius

Jonas Yčas (1880–1931) – žymus istorikas ir pedagogas, pirmasis nepriklausomos Lietuvos švietimo ministras, lietuvių nacionalinės istoriografijos pradininkas, Lietuvos (vėliau – Vytauto Didžiojo) universiteto profesorius, dėjęs pagrindus profesionalių Lietuvos istorikų rengimui ir išugdęs jų pirmąją kartą.

Martynas Yčas (1885–1941) – žymus teisininkas ir politikas, pirmasis nepriklausomos Lietuvos finansų, susisiekimo bei prekybos ir pramonės ministras, vienas pirmųjų Lietuvos bankininkystės ir pramonės kūrėjų, publicistas, redaktorius, leidėjas, Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaras.

Jonas Yčas

Ištakos

Joną ir Martyną Yčus lietuvių tautai padovanojo šiaurės Lietuvos sodžius, kur ir sunkiausiais tautinės sprespaudos laikais skambėjo lietuvių kalba, buvo gyva lietuviška dvasia. Toks buvo ir Biržų krašto Šimpeliškių sodžius, kuriame XIX a. pabaigoje ūkininkavo Martynas ir Zuzana (Dagilytė) Yčai. Jiems gimė keturi vaikai – Jonas, Zuzana, Martynas ir Stanislovas. Kaip matyti iš memuarinių šaltinių, Yčų šeimoje vyravo tautinio susipratimo atmosfera. Tėvai sąmoningai priešinosi rusifikacijai, skaitė ir platinė draudžiamuosius lietuviškus raštus. Už tai tėvas Martynas Yčas buvo persekiojamas ir jam teko emigruoti į Ameriką. Jaunuosius Yčus nuo mažens brandino šeimoje ir aplinkoje vyravusi humanistinė protestantizmo etika, kuri ugdė aukštą dorovinę kultūrą, toleranciją ir demokratiškumą, darbštumą ir sąžiningumą, iniciatyvą ir ryžtingumą. Šviesus pavyzdys ir stipri moralinė atrama Jonui ir Martynui, kaip ir kitiems Yčų vaikams, buvo dėdė (motinos brolis) Stanislovas Dagilis (1843–1915) – aušrininkas, pedagogas, labai apsišvietęs savo meto žmogus. Išskirtinė dėdės įtaka seserėnams M. Yčas taip apibūdino: „Mes, jo seserėnai, vis pas jį atsidurdavome. Kiek čia svarstyta, kiek čia visokių klausimų gvildenta. Bet visi jie sukosi apie vieną ir tą patį: tėvynės reikalus, mūsų tautos praeitį ir ateitį, jos kalbos turtus, apie mūsų, jos vaikų, dorų, teisingų, apsišvietusių žmonių pareigas. Tai jis mumyse visados troško matyti“ (Martynas Yčas, „A. a. profesorius S. Dagilis“, in: *Lietuvių balsas*, 1917 m. rugpjūčio 20 d.).

Jonas Yčas
Gimė 1880 m. liepos 21 d.
1890–1894 m. mokėsi
Mintaujos gimnazijoje.
Blogėjęs Yčų ūkio

reikalams (tėvui emigravus į Ameriką), Jonas buvo perkeltas į Slucko (Baltarusija) gimnaziją, kurią lankė remiamas Evangelikų reformatų bažnyčios sinodo ir dėdės Stanislovo Dagilio. Jonas gavo brandos atestatą ir sidabro medalį.

Tais pačiais 1898 m. J. Yčas nusiuntė dokumentus į Peterburgo universiteto Teisų fakultetą ir buvo priimtas, tačiau trūkstant lėšų, studijuoti neišvyko. Po metų (1899) jis išstojo į Peterburgo istorijos ir filologijos institutą, kurį buvo baigęs dėdė Stanislovas Dagilis. Mat institutas savo auklėtiniams davė visą materialinį išlaikymą. Ši aukštoji mokykla rengė plataus profilio mokytojus Rusijos mokykloms. J. Yčas studijavo istoriją ir senąsias graikų ir lotynų kalbas. Turėdamas palinkimą istorijai, šį dalyką jis studijavo su didžiausiu atsidėjimu, ypač daug dėmesio skirdamas Lietuvos istorijos klausimams. Jo diplominis darbas apie Lietuvos miestų atsiradimą buvo labai gerai įvertintas, o autorius gavo pasiūlymą likti institute rengtis profesūrai. Tačiau aplinkybės taip susiklostė, jog J. Yčas turėjo atsakyti šio viliojančio pasiūlymo.

Baigęs 1903 m. institutą, gimnazijos mokytojo vietą J. Yčas pasirinko universitetiniame Tomsko mieste, kur tikėjosi palankių sąlygų tolimesnėms istorijos studijoms. Be to, Sibire buvo mokami didesni atlyginimai, o J. Yčui reikėjo papildomų lėšų broliui Martynui ir mokslus leisti. Šiame regione jis išgyveno 13 metų: 1903–1908 m. dirbo Tomsko gimnazijos mokytoju ir savo įkurtos privačios gimnazijos direktoriumi; 1908–1916 m. – Semipalatinsko gimnazijos inspektoriumi. Nors J. Yčą supo tiršta rusiška aplinka, tačiau ne akimirksniu nutrukė jo dvasiniai saitai su toli likusia tėvyne Lietuva. 1907 m. Vilniuje įsikūrus lietuvių mokslo draugijai, J. Yčas tapo jos nariu, atostogų metu atvykdavo į metinius susirinkimus, susirašinėjo su jos pirmininku Jonu Basanavičiumi; dalyvaudavo Evangelikų reformatų bažnyčios sinoduose; bendradarbiavo lietuviškoje spaudoje; lankėsi gimtajame Šimpeliškių sodžiuje ir Biržuose. 1908 m. J. Yčas susituokė su Ona Neimanaite, kunigo Adolfo Neimano (1945–1921) dukra.

Pasaulinio karo įvykiai nutraukė J. Yčo ryšius su tėvyne. Brolio Martyno Yčo – Valstybės dūmos atstovo – padedamas, J. Yčas 1916 m. palieka Sibirą ir persikelia į Voronežą, kur buvo didelė lietuvių karo pabėgėlių kolonija, veikė dvi M. Yčo įkurtos lietuvių gimnazijos, intensyviai plėtojosi tautinis kultūrinis gyvenimas. J. Yčas buvo paskirtas rusų gimnazijos direktoriumi. Išsilgęs lietuviškos veiklos, jis pasinėrė į lietuvių kolonijos gyvenimą. Galvodamas apie būsimą atsikuriančios Lietuvos mokyklą, J. Yčas 1917 m. Voroneže suorganizavo privatų lietuvių mokytojų institutą – pirmąją lietuvių pedagogų rengimo ir tobulinimosi įstaigą. 1917–1918 mokslo metais institutas turėjo 50 klausytojų, kuriems lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, pedagogikos,

psichologijos ir didaktikos paskaitas skaitė Jonas Jablonskis, Juozas Balčikonis, pats Jonas Yčas ir kiti jau tada garsėjantys specialistai. Dauguma instituto klausytojų vėliau tapo aktyviausi tautinės mokyklos kūrėjai nepriklausomoje Lietuvoje. Tai – Juozas Vokietaitis, Juozas Damijonaitis, Aleksandras Geniušas, Stasys Matijošaitis-Esmaitis ir kt.

1918 m. birželio pabaigoje Jonas Yčas su karo pabėgėlių ešelonu grįžo į Lietuvą ir iš karto buvo įtrauktas į valstybės atkūrimo darbus. Lietuvos Valstybės Taryba pakvietė J. Yčą vadovauti Švietimo komisijai. Jo

Stanislovas Dagilis. B. Michelsono nuotr., Biržai, XX a.

pirminkaujama komisija rengė metmenis Lietuvos švietimo sistemai kurti.

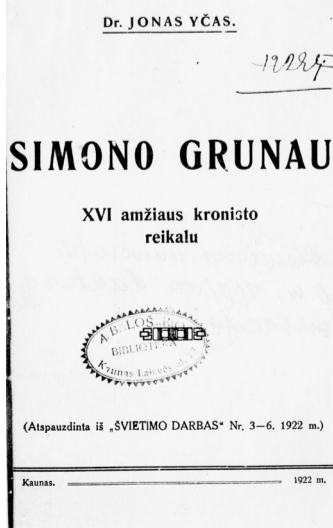
Kai Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas 1918 m. lapkričio 11 d. paskyrė pirmąją nepriklausomos Lietuvos Vyriausybę, vadovaujamą profesoriaus Augustino Voldemaro, joje buvo ir du Yčai: švietimo ministras Jonas Yčas ir finansų ministras Martynas Yčas. Švietimo ministro pareigas J. Yčas ėjo trijuose ministrų kabinetuose iki 1919 m. balandžio 12 d.

Pirmoji Nepriklausomos Lietuvos Vyriausybė (iš kairės): J. Yčas – Švietimo ministerijos valdytojas, P. Leonas – teisingumo ministras, A. Voldemaras – Ministras Pirmininkas ir užsienio reikalų ministras, M. Yčas – finansų ministras, J. Tūbelis – žemės ūkio ir valstybės turtų ministras, V. Stašinskas – vidaus reikalų ministras. Nuotr. iš LCVA fondų

Panevėžio mergaičių gimnazija. Viduryje – direktorius J. Yčas ir mokytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Nuotr. iš Lietuvos vaizdo ir garso archyvo

Karaliaučiaus universitete 1920 m. apginta daktaro disertacija